YUNANCA–OSMANLICA/KARAMANLICA BİR SÖZLÜK: LEKSİKON ELLİNOTURKİKON

Mustafa KILIÇARSLAN[*]
Hayrullah KAHYA [**]

ÖZET

Karamanlılar, Anadolu'daki Türkçe konuşan ve yazılarında Grek alfabesini kullanan Ortodoks Hristiyanlardı. Özellikle Anadolu'da (Karaman, Konya, Kayseri, Isparta, Burdur, Aydın ve Karadeniz vb.), İstanbul, Suriye ve Balkanlar'da yaşadılar. Karamanlılar aslında 11. yüzyılda Anadolu'da, özellikle Toros dağlarına Bizans tarafından yerleştirilen askerlerdi. Bunlar Bizans ordusunda paralı asker olan Türk (özellikle Peçenek ve Kuman Türkleri) boyları idi. Daha sonra Ortodoks Hristiyan inancını benimsediler. Şu anda çoğu 1923'teki nüfus mübadelesinden beri Yunanistan'da yaşamaktadır.

Bu çalışmada 1860 yılında Atina'da basılmış Yunanca - Osmanlıca / Karamanlıca bir sözlük olan *Leksikon Ellinoturkikon* adlı sözlüğün tanıtımı yapılmış ve özellikleri hakkında bilgi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Dili, sözlükçülük, Ortodoks Türkler, Leksikon Ellinoturkikon, Karamanlıca.

THE GREEK–OTTOMAN/CARAMANIAN LANGUAGE DICTIONARY: LEKSIKON ELLINOTURKIKON

ABSTRACT

Caramanians were Orthodox Christian in Anatolia. They used to both speak Turkish and use Greek alphabet in their texts. They particularly lived in Anatolia,

[*] Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

[**] Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

for instance; in Karaman, Konya, Kayseri, Isparta, Burdur, Aydın, Black Sea area. In addition, Istanbul, Syria and the Balkans etc. Although they were Turkish (particularly Pechenek, Kuman Turks), they were managed by Byzantion as paid soldiers in Anatolian area in 11. century, espacially in the Toros Mountains and after that time, they began to adopt Orthodox Christian. Now, They have lived in Greece since the population replacement in 1923.

In this study, the Greek - Ottoman / Caramanian Language dictionary called *Leksikon Ellinoturkikon* which was published in Athena in 1860 is introduced and then some information is given about its qualifications.

Key Words: Turkish, lexicography, Orthodox Turks, Ellinoturkikon, Caramanian Language.

0. GİRİŞ

Sözlük, bir dildeki kelimelerin bir kısmını veya tamamını abecesel düzen içerisinde bazen de konulara ya da kavramsal alanlara göre tanımları, kaynakları, kullanılışlarını veyahut da farklı bir dildeki karşılıklarını veren eserdir (Vardar 1998: 191).

Eski Yunanlılar ve Eski Hintlilerden beri insanlar doğru şekilde yazmak ve okumak için kendi dillerinin kurallarını bulmaya uğraşmışlardır. Bu kurallar dilbilgisini oluşturmuştur. Tarihi süreç içerisinde bütün yazı dillerinin ve eski medeniyet dillerinin gramerleri yapılarak her dilin söz varlığı bir araya getirilerek sözlükler meydana getirilmiştir (Banguoğlu 2000: 19).

Dilin sözvarlığını sözlük şeklinde vücuda getirip, çeşitli yöntemlerle uygulama yollarını gösteren bilim dalı, sözlükbilim olarak adlandırılır (Aksan 1998: 69).

Sözlük hazırlamada asıl amaç dilin söz varlığı ise buna yönelik çaba harcanmalı; bir ders kitabı veya yardımcı bir kitap ise sözvarlığı ona göre belirlenmeli ve sıklık dizelgeleri göz önünde tutulmalıdır (Aksan 1998: 84).

İlk sözlüğün hangi dilde ve nerede yazıldığını bilemiyoruz. Fakat bugünkü sözlüklere benzer ilk sözlük Bizanslı Aristophanes tarafından yazılmıştır (M.Ö. II. yüzyıl). Sözlük terimi ise ilk olarak 1225'te John Garland tarafından kullanılmıştır. Bu zamana kadar birkaç etimolojik sözlük hazırlanmış ancak bu kavram terim olarak kullanılmıştır (Aksan 1998: 70).

Türk dili tarihindeki sözlükbilimin en eski ve önemli halkasını Kaşgarlı Mahmut tarafından XI. yüz yılın ikinci yarısında Arapça olarak yazılmış olan Divanü Lügati't-Türk oluşturur. Bu sözlükten sonra Kıpçak, Çağatay ve Anadolu sahalarında birçok sözlük yazılmıştır. Örnek olarak Ebu'l-kasım Zemahşeri'nin hazırladığı "Mukaddimetü'l-edeb" i, Hrıstiyan din adamlarına Kıpçakçayı öğretmek amacı ile yazılan "Codex Cumanicus" u, lügat olmanın yanında bir dilbilgisi kitabı niteliği de taşıyan Abu Hayyan'ın "Kitabü'l-idrak li-lisani'l-etrak" adlı kitabını ve Çağatayca sözlükler arasında da "Abuşka Lügatı" ve Mirza Mehdi Mehmet Han tarafından hazırlanan "Senglah"ı sayabiliriz. Anadolu sahasında da Mustafa bin Karahisari Ahteri'nin "Ahteri-i Kebir", Mehmet Efendi Vani Van Kulu'nun "Lügat-ı Vankulu", Sümbülzade Vehbi'nin "Tuhfe-i Vehbi", Esat Mehmet Efendi'nin "Lehçetü'l-lügat", Muhammed Hüseyin bin Halef Tebrizi'nin "Burhan-ı Katı", Ahmet Vefik Paşa'nın "Lehçe-i Osmani", Muallim Naci'nin "Lügat-ı Naci" ve Şemsettin Sami'nin "Kamus-ı Türki" si sayılabilecek en önemli sözlüklerdendir. Bu sözlüklerin yanında Sir James Wiliam'ın hazırladığı "Redhouse"ı da zikretmek gerekir (Bingöl 2009: 202-204).

Bunların çoğu Arapça ve Farsçadan Türkçeye yapılmış olan sözlüklerdir. Bu sözlüklerin her birinin ayrı bir değeri olduğu muhakkaktır.

Dilin söz varlığının tespitinde sözlükler çok önemli bir yere sahiptir. Fakat tek tip sözlükler bu konuda yetersizdir. Bu yüzden sözlükçülükle ilgili ne kadar çalışma yapılırsa dilin ifade gücü ve inceliği o ölçüde artmış olur (Parlatır 2007).

Bu çalışmada Karamanlılar ve Karamanlıca konusunda genel bir bilgi verildikten sonra Yunanca – Osmanlıca / Karamanlıca bir sözlük olan Leksikon Ellinoturkikon adlı eserin

tanıtımı yapılacaktır. Çalışmanın sonuna bu eserin ilk birkaç sayfası ile son sayfası tıpkıbasım şeklinde eklenmiştir.

1.Karamanlılar ve Karamanlıca

Ortodoks Hristiyanların Türkçe konuşanlarına Karamanlı; bunların konuştukları dile de Karamanlıca denmektedir. Bunlar, Türk âdet, gelenek ve göreneklerini taşırlar. Tarih boyunca Anadolu'nun özellikle iç ve güney kesimleri ile Karadeniz bölgesi, başta Suriye olmak üzere Ortadoğu, Kıbrıs, Balkanlar ve Kırım'da yaşamışlardır (Eckmann 1988: 89).

Karamanlı adı ilk defa 16. yüzyılın ikinci yarısının başlarında İstanbul ve Anadolu'yu gezen Macar elçiliğinin bir üyesi olan Hans Dernschwam'ın günlüğünde Caramani, Caramanos ve Caramanier şeklinde geçer (Eckmann 1988:89). Bu kişi, Yedikule civarında oturan Karaman'dan gelmiş Ortodokslardan söz eder. Bunlar kiliselerinde Yunanca ibadet etmelerine rağmen Yunanca bilmeyen insanlardır.[1] Ana dilleri Türkçedir (Eyice 1962:369). Ortodoks Hıristiyan olan ancak hiç Yunanca bilmeyen ve Türkçe konuşan bu insanları İstanbul'a getiren kişi Sultan I. Selim'dir (Anzerlioğlu: 2002'ye istinaden Dernshwam 1992: 78; Jaschke 1964: 98).

Ancak Karamanlılar kendilerine Karamanlı demiyorlardı. Adları Karamanlıca kitaplarında genellikle "Anadolu Hristiyanları", "Anadolu Ortodoks Hristiyanları", "Yunan dilini bilmeyen Anadolu Hristiyanları" veya sadece "Anadolu" vb. olarak geçiyor ve bunların konuştuğu dil "Türkçe", "berrak Türkçe", "Türk dili", "ortak Türk dili", "düzgün Türk dili" vb. olarak adlandırılıyordu (Eckmann 1991:21).

Anadolu'daki Karamanlılar 1923-24'teki nüfus mübadelesi sırasında dinlerinden dolayı Rum milletine dahil edilmiş ve Yunanistan'a gönderilmişlerdir. Şu anda çoğu Yunanistan'ın değişik şehirlerinde yaşamaktadır. Sayıları tam olarak bilinememektedir. Mübadele esnasında 100.000 kişi (Yağcıoğlu 2008), -başka bir yerde de 700.000'in üstünde (Ermenek 2009)- oldukları belirtilmekte; daha sonraki yıllarda ise bir milyon civarında oldukları tahmin edilmektedir (Eckmann

[1] Karamanlıların Rumca bilmedikleri Karamanlıca kitaplarda da geçmektedir. Örneğin "Yeni Hazne" adlı bir Karamanlıca kitapta şöyle bir cümle vardır: "Çünki Rumca lisanından ağnamazsınız. Şimdi ança Türk lisanı ağnadığınız lisana tefsir olundu... "(Yeni Hazne 9:8-9)

1988: 89). Şimdi birkaç milyon civarında oldukları ileri sürülebilir. Son yıllarda iki ülke arasındaki gidiş gelişlerin kolaylaşması Karamanlı Türklerin Türkiye ve Türkiye'deki insanlarla ilişkilerini devam ettirmelerini sağlamıştır. Kayseri, Nevşehir, Çankırı, Niğde, Adana gibi Anadolu'nun değişik yerlerinde doğmuş ve şu anda Yunanistan'da yaşayan bu insanların zaman zaman eski köylerini ziyarete gelmeleri, "Dedelerin Barışı" gibi başlıklarla ulusal gazetelerde haber olarak çıkmaktadır (Kahya 2008b: 648).

Ortaylı'nın "Karamanlı Rum dediğimiz Hristiyan Türkmenleri" olarak nitelediği Karamanlılar, mübadeleden sonra gitmek zorunda kaldıkları yerlerde sıkıntılı ve zor bir hayata başladılar. Bunların ülkemizden ayrılmaları Türkiye'nin o zamanki ekonomisine zarar verdiğinden bu durum ülkemiz için de kötü sonuçlar doğurmuştur (Ortaylı 2008).

Yunanistan'daki ikinci kuşak Karamanlılar arasında Türkçe konuşabilenlerin olduğu, üçüncü kuşaktakiler arasında da Türkçeyi anlayabilenlerin bulunduğu son yıllarda yapılan bir araştırma ile ortaya konmuştur (Anzerlioğlu 2003: 138 vd.).

Karamanlı Türkçesinin yazılı metinlerine ilk olarak İstanbul'un fethinden sonra rastlanmaktadır. *Gennadios İtikatnamesi'*nden[2] sonra eldeki ilk Karamanlıca kitap 1584 tarihli *Gülizar-ı İman-ı Mesihi*[3] adlı bir din kitabıdır. Bundan sonra İstanbul, Atina, Venedik ve Kıbrıs gibi yerlerde yüzlerce Karamanlıca kitap yayımlanmıştır.[4] Bu kitapların çoğu dinî içerikli ve Yunancadan tercümedir. Bunlar standart Osmanlı Türkçesi ile değil mahallî Karamanlı ağzı ile yazılmıştır (Eckmann 1988: 89-90; Tekin 1997: 107-108; Eyice 1962: 373; Kahya 2003: 214 vd.). En son Karamanlıca kitap ise Kıbrıs'ta 1935 yılında basılmıştır (Eckmann 1991: 36).

Karamanlıca metinlerin ortaya çıkışının temel sebebinin kilise olduğunu söyleyenler olmuştur. (Ermenek 2009).

---

[1] Bu itikatname hakkında ayrıntılı bilgi için bk. H. Ragıp Özdem, "Gennadios İtikatnamesi", Ülkü Dergisi, X, no. 60, İstanbul, s.529-540, 1938.

[2] Jànos Eckmann, Semavi Eyice, Talat Tekin, Mustafa Duman gibi birçok araştırmacı bu kitabın adı *Gülzar-ı İman-ı Mesihi* olarak zikretmiştir. Ancak eserin orijinal kapağında kitabın adı *Gülizar-ı İman-ı Mesihi* şeklindedir (Sallaville ve Dalleggio 1958: 3).

[3] Bu kitapların bugün itibariyle bilinen sayıları 750 civarındadır (Balta 1998: 5).

İstanbul'un fethinden hemen sonra kaleme alınmış olan *Gennadios İtikatnamesi*'ni de sayacak olursak ilk Karamanlıca metinlerin çoğunun dini içerikli olması bu görüşün mantıklı olduğunu düşündürmektedir.

Karamanlıca eserlerin hem dili hem de imlası standart değildir.[5] Çoğu tercüme olan bu kitapların imlâ ve dil özellikleri mütercimlerinin dil ve imlâ anlayışlarını yansıtmaktadır. Mütercimlerin aynı eğitimi almamış olmalarının yanında farklı coğrafyalarda ve farklı zamanlarda yaşamış olmaları onların kendi aralarında bir birlik oluşturmamalarının sebebidir. Zaten bu kişilerin ilk gayeleri yayımladıkları eserlerin dili ve imlâsı değil, içeriğidir. Bu yüzden mütercimler hitap ettikleri insanların kendilerini anlayabilecekleri bir dili tercih etmişlerdir. Zaten bu dini kitapların çoğu okunmak için değil dinlemek için yazılmışlardır (Kahya 2003: 215).

Bu kitapların yayımlanmasındaki öncelikli amaç Yunanca bilmeyen Anadolulu Ortodoks Hristiyanlar'a dini inanç ve akidelerin öğretilmesidir.

Karamanlıca eserler dil ve edebiyat tarihimizde önemli bir yere sahiptir. Bunlar Yunan alfabesiyle yazıldıkları için Arap alfabesiyle yazılan o devir Türkçesinde çözülmesi mümkün olmayan bazı meselelerin çözümünde işe yarayabilirler (Kahya 2003: iii). Meselâ Arap alfabesinde /a/ - /e/ seslerinin birbirinden ayırt edilebilmesi çok zordur. Fakat Grek alfabesinde bu iki ses tamamen farklı işaretlerle gösterilir.

Bu eserler yazıldıkları dönemin halk dilini yansıtmaları yönüyle de ayrı bir öneme sahiptirler.[6]

Bir Anadolu ağzı olduğu halde bu ağız için yaygın olarak "Karamanlıca" ya da "Karamanlı Türkçesi" tabirleri kullanılmaktadır. Bu tabirlerin yerine "Karamanlı Ağzı" tabiri tercih edilebilir. Ancak "Karamanlı Ağzı" deyimi şu an için

[4] Bu kitapların dili ve imlası hakkında bk. Eckmann (1950a) ve (1950b) ile Kahya (2008a).

[5] Tarihî dönem Anadolu / Rumeli ağızları üzerinde bazı araştırmalar yapılmıştır. Meselâ bk. Hayati Develi, "Eski Türkiye Türkçesi Ağızlarının Sınıflandırılması", Turkish Studies, Vol 3 / 3, s. 212-230, 2008; Musa Duman, "Eski Türkiye Türkçesi Devresinde +lA Ekli Zarfların Kullanımı Üzerine", Turkish Studies, Vol 3 / 3, s. 345-355, 2008; Mehmet Gümüşkılıç, "18. Yüzyıl İstanbul Ağzı Hakkında Bazı Gözlemler", Turkish Studies, Vol 3 / 3, s. 388-401, 2008.

Karamanlı Türkçesini ifade etmekte yetersizdir. Çünkü bu ifade ilk önce günümüz Karaman ili ve çevresi ağızlarını çağrıştırmaktadır. Fakat tarihi ağız araştırmaları perspektifinde bu tabiri "Tarihi Karamanlı Ağzı" şeklinde teklif etmek daha mantıklı olabilir. Ancak yine de bu deyimi, şu an için sadece bir teklif aşamasında görmek gerekir.

2. Leksikon Ellinoturkikon

Leksikon Ellinoturkikon Rumların Türkçe öğrenmelerine yardımcı olmak için yazılmış Yunanca-Türkçe bir sözlüktür. Yunanca kelimelerin önce Osmanlıca sonra Karamanlıca yazılışları verilmiştir. 1860 miladi yılında İstanbul'da basılmıştır. Sözlüğün kapak kısmında sayfanın tam ortasına gelecek şekilde diğer yazılardan daha iri ve koyu puntolarla büyük harflerle üç satır halinde ΣΟΥΛΤΑΝ ΑΠΔΟΥΛ ΜΕΔΖΙΤ ΧΑΝ *"Sultan Abdul Mecit Han"* ibaresi yazılmıştır.

Kitabın adı cildinin sırtında ve kitabın sözlük kısmının ilk sayfasında ΛΕΞΙΚΟΝ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟΝ *"Leksikon Ellinoturkikon"* şeklinde yazılmıştır.

Kitabın ilk yirmi sayfası Yunan rakamlarıyla numaralandırılmıştır. Ondan sonraki numaralar Latin rakamları iledir. Bu şekilde kitabın toplam sayfası 20+956 = 976'dır.

Kitabın kapak sayfasından sonra gelen başlıksız bölümde önce Arap harfleriyle, sonra da Yunan harfleriyle bir giriş kısmı yazılmıştır. Arap harfleriyle yaklaşık üç buçuk, Yunan harfleriyle yaklaşık dört buçuk sayfa tutan bu iki metin birbirinin aynıdır. Bir de altı buçuk sayfalık Yunanca bir bölüm[7] bulunmaktadır. Eserin bu kısımlarında tanrıya ve padişah Abdülmecid Han'a övgüler düzülür. Ardından padişahın bir ihsan olarak bütün teb'asına eşit davrandığını ve ilme önem verdiği belirtilir. İlimler arasında da en önemlisi dil ile ilgili olanlar olduğu, diller arasında da üç dilden oluşan, nezaketli, fasih ve veciz gibi özellikleri ile ön plana çıkan Osmanlı dilinin önce geldiği anlatılır. Çok manayı az kelime ile ifade edebilme özelliğine sahip olan bu dilin, "doğu dillerinin çok tatlı bir

[6] Kitabın Yunanca giriş kısmının özet çevirisini yapan İstanbul Üniversitesi Yunan Dili bölümü öğretim üyesi Dr.Hristo Fotiadis'e çok teşekkür ederiz.

balı"nı ortaya koyduğu ifade edilerek yine giriş kısmında Osmanlı dilinin imparatorluk sınırları içerisinde yaşayan, yazılan ve konuşulan bir dil olduğu açıklanarak şöyle denir: "Biz de bu dili çok iyi bilmeliyiz. Çünkü ticarette ve her türlü ilişkilerde bu dili kullanmak zorundayız. Osmanlı dili bütün gayr-ı müslim okullarda öğretilmektedir. Fakat bu dilin öğretilmesinde araç gereç eksikliği görülmektedir. Bu sözlük bu gaye ile oluşturulmuştur." Bunun için Türkçenin herkes tarafından öğrenilmesi gerekir. Türkçeyi millet-i Rumiyeden olanların öğrenmesi daha önemlidir. Çünkü bu milletin ticaret ve sanatla uğraşanları her tür alış verişlerinde ve diğer işlerinde gece gündüz milet-i İslamiye ile ilişki içerisinde bulunmak zorundadır. Ayrıca bu milletten olanların diğer bir kısmı da devlet hizmetinde bulunmaktadırlar. Bunların devlet hizmetini hakkıyla yapabilmeleri Türkçeyi çok iyi öğrenmelerine bağlıdır.

Bir dilin öğrenilebilmesi için ilk önce o dilin sarf ve nahv kuralları iyice kavranılmalı, ardından o dilde kullanılan kelimelerin mümkün olduğu kadar öğrenilmesi gerekmektedir. Bu iki işlem yapıldıktan sonra da o dili kullananlarla "ziyadece düşülüp kalkılarak" o dilin incelikleri bellenmelidir. Bunların yanında o dil ile yazılmış kitapların okunması da gerekmektedir.

Bu anlamda birçok dilin öğrenilmesi için faydalı kitaplar ve kaynaklar mevcuttur. Ancak Türkçenin millet-i Rumiyeye öğretilebilmesi için henüz yeterli Rumca bir lügat kitabının yazılmamış olması gerçekten üzücüdür. Bu eksikliğin giderilmesi için sabık Berlin sefareti baş tercümanı ve şimdi İhlas Enis Tercüme Odası'nda çalışmakta olan *Fardis* ile millet-i Rumiye mektebi Türkçe muallimi olan *Kostaki Yanni Fotiadis* tarafından Rumca bir lügat kitabı yazılmıştır. Böylece yazarlar vatan ve millete hizmet etmeyi amaçlamaktadırlar.

Kitabın hazırlanmasında öncelikle Skarlos'un Yunanca sözlüğünden faydalanılarak o günkü Yunan dilinde en çok kullanılan 20.000 kelime göz önüne alınmıştır. Türkçe sözlüklerden de Kâmus-ı Türki, Vankulu Lügatı, Ahteri-i Kebir, Burhân-ı Kâtı', Ferheng-i Şuuri ve Müntehabât-ı Lugât-ı Osmâniye gibi sözlüklerden istifade edildiği ifade edilmektedir. Bu sözlüklerin yanında Biberstein, Kazimirski ve Meninski'nin

kitaplarından ayrıca Arapça-Farsça, Arapça-Fransızca ve de Latince sözlüklerden faydalanılmıştır.

Yunanca yazılmış giriş bölümünde dillerin daima bir gelişim içerisinde olduğu bu yüzden lügat yazarının işinin büyük ve ağır olduğu söylenmiştir. Bugünkü Yunan dilinde (o zamanı kast ederek) lügat yazmak, eski Yunan dilinde yazmaktan daha zordur. Çünkü bir kişinin Yunanca bir kelimenin Türkçe karşılığını bulmak için önce Yunanca kelimenin anlamını iyi kavraması gerekmektedir. Lügat yazmanın çok zor bir iş olduğu, tek kişinin yapabileceği bir iş olmadığı ve her iki dili iyi bilen insanlara ihtiyaç duyulduğu, belirtilen hususlardandır. Son kısımda da bu lügatın hazırlanmasında fikirleri alınan, danışılan Osmanlı edebiyatçı ve yazarlarına teşekkür edilmektedir.

Bu kitap, yazarların uzun çabaları sonucu Maarif Vekaleti'nin izniyle basılmıştır. Bu eserin ilk olduğu için birçok eksiklikleri olabileceği, kitabı okuyanların görebilecekleri hatalara müsamaha ile bakmaları istenmektedir. Ayrıca giriş bölümünün sonunda yazarlar *A. Th. Fardis* ve *K. İo. Fotiadis*'in kitabın 28 Mart 1860 yılında İstanbul'da basıldığını belirttiği imzaları bulunmaktadır.

Yazarlar tarafından yazılmış olan bu Yunanca bölümden sonra yine Yunanca ΕΞΗΓΗΣΙΣ[8] başlıklı bir bölüm gelmektedir. Burada kitabın imlâsında dikkat edilen hususlar anlatılmaktadır. Yunancada bulunmayan veya Türkçe ile karışma ihtimali olan be, dal, cim, çim, ze, je, ayın, kaf, gef, kef gibi seslerin yazımında kullanılan işaretler örnek kelimelerle açıklanmaya çalışılmıştır. Yunancada bulunmayan harfler ve karşılıkları örnekleriyle şu şekilde verilmiştir:

π üst noktalı	ب (πέ)	
δ	د	δαϊμ (daim)
δζ	ج (δζίμ)	
τζ	چ (τζίμ)	τζαδίρ (çadır)

[7] Bu ifadenin transliterasyonu şu şekildedir: EKSİGİSİS

ẋ	ك (γχέφ)	ẋελμέκ (gelmek)
ζ`	ژ (ζ`ε)	εζ`δερ (ejder)
(’) α, ε, η, ι, ου	ع (äïν)	μαχτού’ (maktu’)
ó		χι̱όπεχ (köpek)
óυ		ẋόυλ (gül)
σ üst noktalı		σίμδι (şimdi)

Leksikon Ellinoturkikon adlı sözlüğün genel özellikleri şöyle sıralanabilir:

1. Madde başı olan Yunanca kelimelerin Türkçe karşılıkları Arap harfli (Osmanlıca) ve Grek harfli (Karamanlıca) olarak verilmiştir.

2. Bu sözlüğün hazırlanmasında madde başları Yunanca olduğu için kelimelerin dizimi Yunan alfabesine göre yapılmıştır.

3. Yunanca’dan dilimize geçmiş kelimelerin de Arapça, Farsça kökenli kullanılan bütün şekilleri verilmiş ve gerekli görülen yerde açıklamaya gidilmiştir. Ayrıca Arapça kelimelerin çoğul şekli de gösterilmiştir:[9]

Άχαδημία : akademi, darı fünun, encümen, encümeni daniş.[10] (s. 23).

Δαχτυλον : parmak, usbu, engüşt, benane (benan) , enmele (enamil) , baş parmak, şehadet parmağı, orta parmak, uzun parmak, öksüz parmak, serçe parmak, küçük parmak.[11] Bir kadem on iki parmakdan ibaretdir.

4. Kelimenin anlamı verilirken gerekli görülen yerde Türkçe kelimenin ikinci ve üçüncü anlamının Yunanca şekli de verilmiştir:

[8] Verilen örneklerde orijinal metnin imlâ özellikleri aynen korunmuştur.
[9] Yunanca kelimelerin Karamanlıca yazılışları verilmiştir.
[10] Parmak önce Yunanca olarak yazılmış sonra Osmanlıca ve Karamanlıca yazılışı verilmiştir.

Άγνωστος : 1) na malum, mechul 2) **ανόητος** (akılsız, ahmak demek) akılsız, tedbirsiz. (s. 6).

Βέ αιος : malum, bellü, vazıh, aşikar, revşen, ayan, şafi, bedihi. **άληθής** (gerçek demek) sahih. **άςφαλής** (emin) emin (s. 137).

5. Arapça ve Farsça tamlamaların takıları her zaman gösterilmiştir:

Άθώος : 1) **άνέγχλητος**, beri-üz-zimmet olan (s. 20). **Δυναςεία** : silsileyi saltanat, hanedanı saltanat. (s. 233).

6. Harflerin madde başları Yunan alfabesine göre harfin tanıtımıyla başlar:

Ε, έψιλόν, huruf-ı Yunaniyeden beşinci harf. Beş, beş bin (s. 211).

7. Yunanca kelimenin Arapça, Farsça menşeli anlamlarının yanında nadiren farklı Türkçe kullanımlara da rastlanmaktadır:

Αϊνιγμα : yanıltmac, bilmece, muamma, lağz (lügaz) , remz (s. 21).

8. Kelimeyi daha iyi ifade edebilmek için bazen deyimlerden yararlanılmıştır:

Άρμενίζω : ruyi deryada gemi dolu yelken ile gitmek, gemi havasını bulup pupa gitmek (s. 97).

9. Verilen Yunanca kelimenin anlamı daha önce geçmiş ise o geçen kelimenin anlamı tekrar yazılmayıp geçmiş olan Yunanca şekli verilerek yetinilmiştir:

Ἀσύστατος : άστατος, χαί άχατάστατος (s. 109).

10. Kelimenin anlamı verildikten sonra bazen kelime grubu içerisinde bazen de örnek cümle içerisinde kullanılmıştır:

Γραμματεύς : sirr katip (ser katip), katip efendi, katip. Paris sefareti seniyesinin sirr katibi (s. 172). **Γυρίζω :** 2) **Διοιχώ :** çevirmek, idare itmek, kumanda itmek. Evi o çeviriyor, o idare ediyor. Dolaştırmak, Akşama kadar dolaştırdım (s. 175).

11. Kelimelerin seçiminde Yunan halkının yaşam tarzı ve kültürü ile alakalı kelimelerin ön plana çıktığını görülmektedir.

Türkçenin zengin dil malzemesini ortaya koyması açısından bu lügat da günümüz Türkçesine çevrilmeyi beklemektedir. Yunanca- Türkçe ilk sözlük olması açısından da bu yöndeki çalışmalar Karamanlıca ile ilgili bir çok hususu da vuzuha kavuşturacaktır.

KAYNAKÇA

AKSAN Doğan (1998). **Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim, 3. Cilt**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ANZERLİOĞLU Yonca (2002). "Karamanlılar" Çağdaş Türklük Araştırmaları Sempozyumu 2002**, Bildiriler, 8-10 Mayıs 2002, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü.**

ANZERLİOĞLU Yonca (2003). Karamanlı Ortodoks Türkler**, Ankara: Phoenix Yayınları.**

BALTA Evangelia (1998). "Karamanlıca Kitapların Dönemlere Göre İncelenmesi ve Konularına Göre Sınıflandırılması", **Müteferrika**, S.13, s.1-7.

BANGUOĞLU Tahsin (2000). **Türkçenin Grameri**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

BİNGÖL Zekeriya (2009). "Sözlük ve Sözlükçülük Üzerine Bir Araştırma", **Akademik Bakış,** http://www.akademikbakis.org/sayi9.htm, (ET: 16.07.2009), S. 9, s. 197-206).

DEVELİ Hayati (2008). "Eski Türkiye Türkçesi Ağızlarının Sınıflandırılması", **Turkish Studies** (Ed. Mehmet Dursun ERDEM), www.**turkishstudies**.net, (ET: 11.08.2008) Vol. 3 / 3, s. 212-230.

DUMAN Musa (2008). "Eski Türkiye Türkçesi Devresinde +lA Ekli Zarfların Kullanımı Üzerine", **Turkish Studies** (Ed. Mehmet Dursun ERDEM), www.**turkishstudies**.net, (ET: 11.08.2008), Vol. 3 / 3, s. 345-355.

DUMAN Mustafa (1989). "Karamanlıca, Yunanca, Ermeni Harfli Türkçe ve Ermenice Nasrettin Hoca Kitapları", **Tarih ve Toplum**, XVI, S. 92, s. 61-64, İstanbul.

ECKMANN Jànos (1950a). "Anadolu Karamanlı Ağızlarına Ait Araştırmalar I: Phonetica", **AÜDTCFD**, VIII, s. 165-200, Ankara.

ECKMANN Jànos (1950b). "Yunan Harfli Karamanlı İmlâsı Hakkında", Türk Dili ve Tarihi Hakkında Araştırmalar**, s. 27-31. Ankara.**

ECKMANN Jànos (1988). "Karamanlıca'da Birkaç Gerindium Terkibi", çev. Müjdat Kayayerli, **Türk Kültürü Araştırmaları**, XXVI, S. 2, s. 89-94.

ECKMANN Jànos (1991). "Karaman Edebiyatı", haz.: Halil Açıkgöz , **Türk Dünyası Edebiyatı I**, s. 20-38, İstanbul: Türk Dünyası Arastırmaları Vakfı.

Ermenek (2009). "Karamanlıca", http://www.ermenekhaber.com/yazar.asp?yaziID=869, (ET: 16.07.2009).

EYİCE Semavi (Review) (1962). "Sallaville, Sévérien – Eugéne Dalleggio, Karamanlidika, Yunan Harfleri ile Türk Dilinde Basılmış Kitapların Analitik bibliyoğrafyası 1, 1584-1850", **Belleten**, XVI, S. 102, s. 369-374, Ankara.

FARDİS A. Th. ve K. İo. Fotiadis (1860). **Leksikon Ellinoturkikon,** İstanbul.

GÜMÜŞKILIÇ Mehmet (2008). "18. Yüzyıl İstanbul Ağzı Hakkında Bazı Gözlemler", **Turkish Studies** (Ed. Mehmet Dursun ERDEM), www.**turkishstudies**.net, (ET: 11.08.2008), Vol. 3 / 3, s. 388-401.

KAHYA Hayrullah (2003). Grek Harfli Osmanlı Türkçesi Bir Eser: İspat-ı Mesihiye Üzerinde Dil İncelemesi**, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.**

KAHYA Hayrullah (2008a.). "Karamanlıca Bir Eser Yeñi Hazne ve Dil Özellikleri (İmlâ Özellikleri ve Ses Bilgisi)", Turkish Studies **(Ed. Mehmet Dursun**

ERDEM), www.turkishstudies**.net, (ET: 06.04.2008), Vol. 3 / 6, s. 367-408.**

KAHYA Hayrullah (2008b.). (Review), "Yonca Anzerlioğlu, Karamanlı Ortodoks Türkler, Phoenix Yayınları, Ankara 2003, 376 s.", **The Journal Of International Social Research** (Ed. Muhammet KUZUBAŞ), www.sosyalarastırmalar.com, (ET: 11.08.2008), Vol. 1 / 4, s. 648-652.

ORTAYLI İlber (2008). **Nüfus Mübadelesi**, http://www.memurlar.net/haber/124592, (ET. 16.11.2008).

ÖZDEM H. Ragıp (1938). "Gennadios'un İtikatnamesi", **Ülkü Dergisi**, X, S. 60, s. 529-540, İstanbul.

PARLATIR İsmail (2007). "Eski Türkiye Türkçesi Dönemi Eserleri ve Tarihsel Sözlük Çalışmaları", **Uluslar arası Eski Türkiye Türkçesi Toplantısı Bildiriler,** Türk Dil Kurumu Yayınları.

SÉVÉRİEN Sallaville ve EUGÉNE, Dalleggio (1958). Karamanlidika, Bibliographie analytique d'ouvrages en langue turque imprimés en caractères grecs I: 1584-1850**, Atina: Institut Français d'Athènes**

TEKİN Talat (1997). Tarih Boyunca Türkçenin Yazımı**, İstanbul: Simurg Yayınları.**

VARDAR Berke (1998). Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü, **İstanbul.**

YAĞCIOĞLU Dimostenis (2008). Karamanlı Rumlar ve Kimlik-Köken Tartışmaları, http://azinlikca.blogspot.com/2008/09/karamanl-rumlar-ve-kimlik-kken.html, (ET. 09.12.2008).

Yeñi Hazne (1756). çev. Serafim (Adalialı, Yeromonahos), Antonios Vortoli, Venedik.

3. Ekler

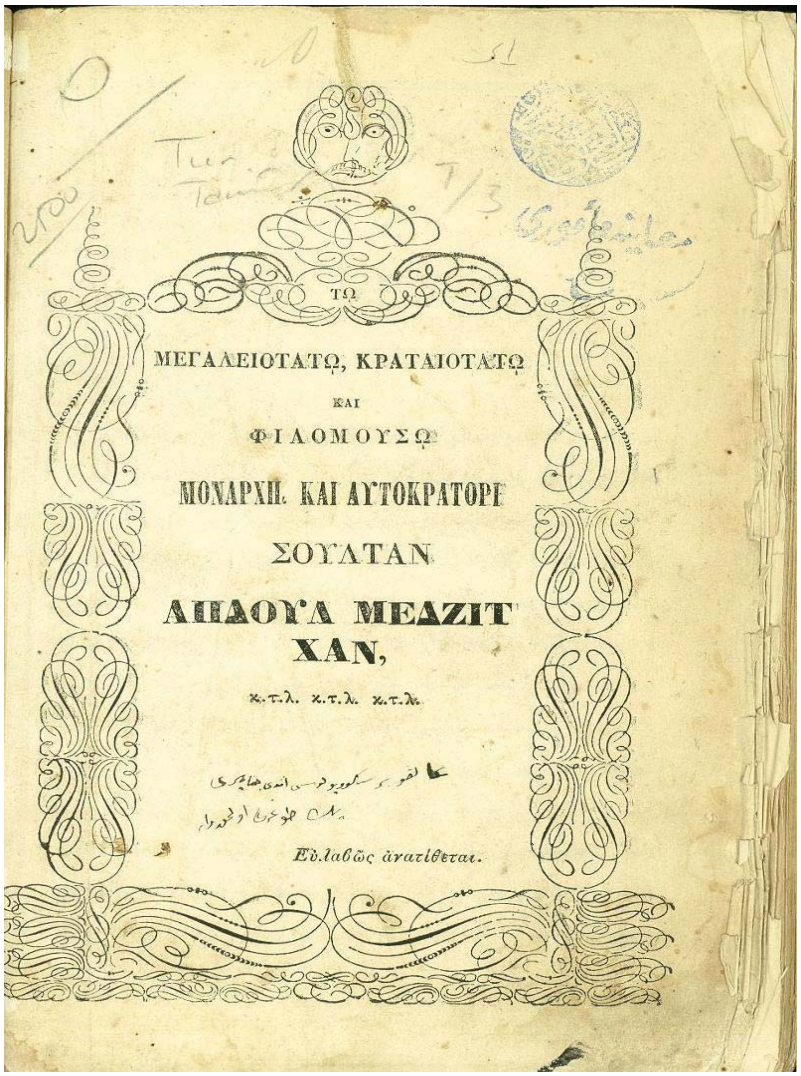

ΤΩ

ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΑΤΩ, ΚΡΑΤΑΙΟΤΑΤΩ

ΚΑΙ

ΦΙΛΟΜΟΥΣΩ

ΜΟΝΑΡΧΗ ΚΑΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙ

ΣΟΥΛΤΑΝ

ΑΗΔΟΥΛ ΜΕΔΖΙΤ

ΧΑΝ,

κ.τ.λ. κ.τ.λ. κ.τ.λ.

Εὐλαβῶς ἀνατίθεται.

ΛΕΞΙΚΟΝ

ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟΝ.

Α.

Α, τὸ πρῶτον γράμμα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου, ترتيب حروف يونانيده حرف اول تيرتيپ گوزيدر γιουνανιγιεδὲ χάρφι ἐϐϐέλ.

Ἀ, πίρ ير, Λ, بيك پين.

Ἀ, ἀντὶ ἄνευ, μόρ. ἀδιαίρ. ژرنت. غير گاير, نا نه, بی پی. (εἰς τὴν ἀρχ.) سز سیز, (εἰς τὸ τέλος)· ἄριστος, غير محدود گاير ماچدوود· ἀϐέϐαιος, نا معلوم نا نه ماليوم· ἀγύμναστος. ادمانسز ایدمانسیز κτλ.

Ἄ, ای آخ, ای باخ.

Ἀϐαθὴς, οῦς, ὁ, ἡ, درين اوليان درین اولمیان· βηχὸς, صيغ سیغ.

Ἀϐάκιον, τὸ, καὶ ἀϐακίσκος, ὁ, ὑποκορισ. τοῦ

Ἄϐαξ, ακος, ὁ, سانيس ἢ πλάκα, لوحه لیوحه, تخته تخته تاخته· τὸ σανίδιον ἐπὶ τοῦ ὁποίου παίζεται τὸ τάϐλι, ἢ δάμα, τὸ ζατρίκιον, طرنج و طوله و دامه تخته سی ضاترانج بیه تاوله بیه دامه تاخته سی. طاب نات· τὸ ἀσπροσάνιδον, تخته سی اقچه اقچه تاخته سی· τὸ κοιν. ταϐλὰς, طبله تاپله.

Ἀϐάρετος, ὁ, اوصاحسز اوصاحسز οὐσανμὰζ, يوراق يوراق گیروولمه ز, گیروولمه ز, چالشقان چالشقان τζαληϊκάν.— 2) Ὁ μὴ δίδων βάρος, اغراق و يرمز اغراق و یرمز ἀγηρλὴκ βερμὲζ.

Ἀϐασάνιστος, ὁ, ἡ, ἴδε ἀνεξέταστος.

Ἀϐασανίστως, ἴδε ἀνεξετάστως.

Ἀϐάσκαντος, ὁ, ἡ, نظر دیمسز کندوسنه اصابت ایتمز — کوز دکمز κενδϑσινὲ νοζὰρ ἰσαπὲτ ἰτμὲζ, κιόζ دیمه زلر دیمه زلر ἀεὶμὲζ ὀλάν.

Ἄϐατος, ὁ, ἡ, کچلمز کچلمز ἀετζιλμὲζ, ضرر و مرور اولنماز ضرر و مرور اولنماز μοῦρούρ ὀλουνμὰζ.

Ἄϐαφος, ὁ, بویاسمامش بویاسمامش ἠογιάνμαμὲζ.

Ἀϐδέλλα, ἡ, سولك سولك σούλόγκ.

Ἀϐέϐαιος, ὁ, ἡ, ὁ μὴ βέϐαιος, ἀμφίϐολος, بلورسز بلورسز πελιϊόρσούζ — مقرر مقرر — محقق محقق — اوليان اوليان μουκαρρὲρ — μουχαχκὰκ ὄλμαγιαν, معلوم نا معلوم نا نه ماليوم· ὁ μὴ σταϑερὸς, ἄϊστος,

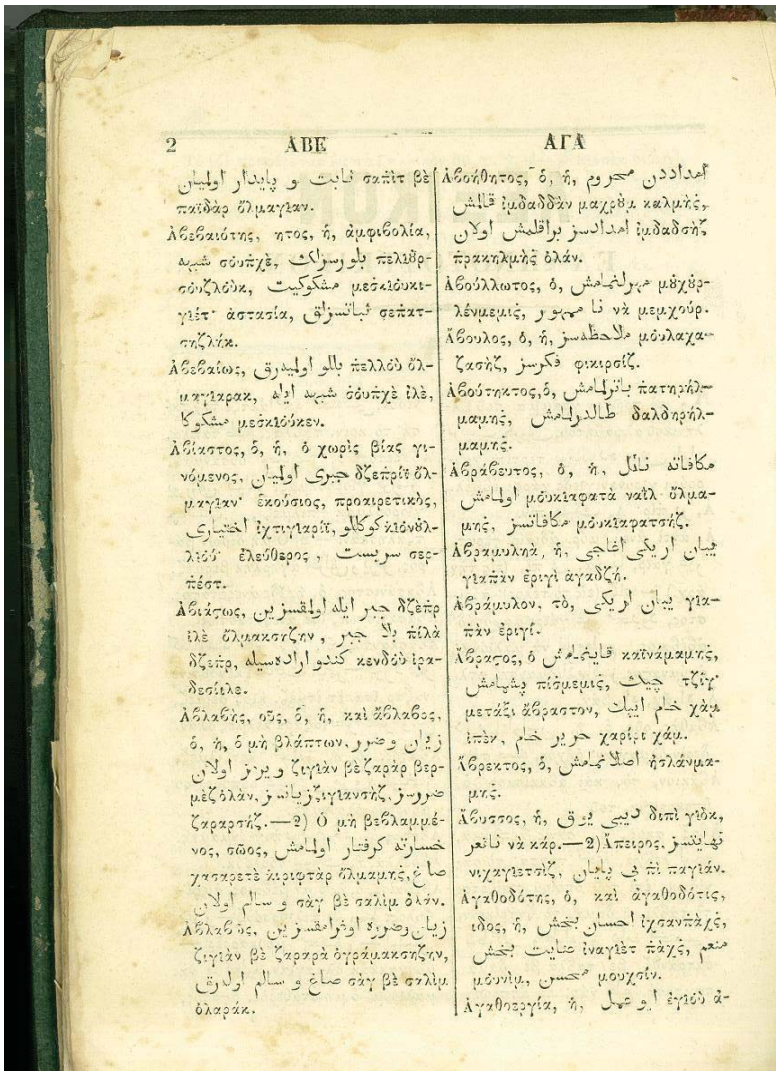

2 ΑΒΕ ΑΓΑ

پایدار اولمیان ثابت و سابت βε παίδαρ ὄλμαγιαν.

Ἀβεβαιότης, ητος, ἡ, ἀμφιβολία, شبه شوبهه، بلورسزلك πελιθρσότζλοὺκ, مشکوکیت μεσκιούκιγιέτ· ἀστασία, ثباتسزلق σεπατσηζλίκ.

Ἀβεβαίως, بللو اولمیورق πελλοὺ ὄλμαγιαρακ, شبهه ایله شوبهه ایله, مشکوک μεσκιούκεν.

Ἀβίαστος, ὁ, ἡ, ὁ χωρὶς βίας γινόμενος, جبری دکل ایسه ایله ὄλμαγιαν· ἑκούσιος, προαιρετικός, اختیاری ἰχτιγιαρί, کوکللو κιόνὸλλιοὺ· ἐλεύθερος, سربست σερπέστ.

Ἀβιάζως, جبر ایله اولمقسزین دکل ایسه ὄλμακσιζιν, بلا جبر πίλὰ δζεπρ, کندو ارادسیله κενδοὺ ἰραδεσίλε.

Ἄβλαβής, ές, ὁ, ἡ, καὶ ἄβλαβος, ὁ, ἡ, ὁ μὴ βλάπτων, زیان وضرر ویرز اولان زιγιὰν βὲ ζαρὰρ βερμεζὸλὰν, زیانسز زιγιανσὶζ, ضررسز ζαραρσὶζ.—2) Ὁ μὴ βεβλαμμένος, σῶος, خسارته کرفتار اولمامش χασαρετὲ κιριφτὰρ ὄλμαμὶς, صاغ و سالم اولان σὰγ βὲ σαλὶμ ὀλὰν.

Ἀβλαβῶς, زیان وضرر اوغرامقسزین ζιγιὰν βὲ ζαραρὰ ὀγράμακσιζιν, صاغ و سالم اولارق σὰγ βὲ σαλὶμ ὀλαράκ.

Ἀβοήθητος, ὁ, ἡ, امدادسز محروم قالمش ἰμδαδδὰν μαχρὺμ καλμὶς, امدادسز براقلمش اولان ἰμδαδσὶζ πρακηλμὶς ὀλὰν.

Ἀβούλλωτος, ὁ, مهرلنمامش μὺχὺρλένμεμὶς, نا مهور نا مهور μεμχούρ.

Ἄβουλος, ὁ, ἡ, ملاحظهسز μούλαχαζασὶζ, فکرسز φικιρσὶζ.

Ἀβούτηκτος, ὁ, باترلمامش πατηρὶλμαμὶς, طالدرلمامش δαλδηρὶλμαμὶς.

Ἀβράβευτος, ὁ, ἡ, نائل ایلمامش اولمامش μούκιαφατὰ ναὶλ ὄλμαμὶς, مکافاتسز μούκιαφατσὶζ.

Ἀβραμυλὴς, ἡ, ییان اریکی اغاجی γιαπὰν ἐριγὶ ἀγαδζή.

Ἀβράμυλον, τὸ, ییان اریکی γιαπὰν ἐριγί.

Ἄβραστος, ὁ قاینامش κατνάμαμὶς, چیك پشمامش πισμεμὶς, چیك تزیك μετάζι ἄβραστον, چیك خام ایپك χὰμ ἰπὸν, حریر خام χαρίρι χὰμ.

Ἄβρεκτος, ὁ, اصلا ایصلانمامش ἰσλάνμαμὶς.

Ἄβυσσος, ἡ, دیپسیز دیپ دیپی γιὸκ, نهایتسز νὰ κὰρ.—2) Ἄπειρος. نهایتسز νιχαγιετσὶζ, پایان یوق πὰ πιγιὰν.

Ἀγαθοδότης, ὁ, καὶ ἀγαθοδότις, ιδος, ἡ, احسان بخش ἰχσανπὰχς, منعم μούνιμ, محسن μουχσίν.

Ἀγαθοεργία, ἡ, عمل ایو ἐγιοὺ ἀ-

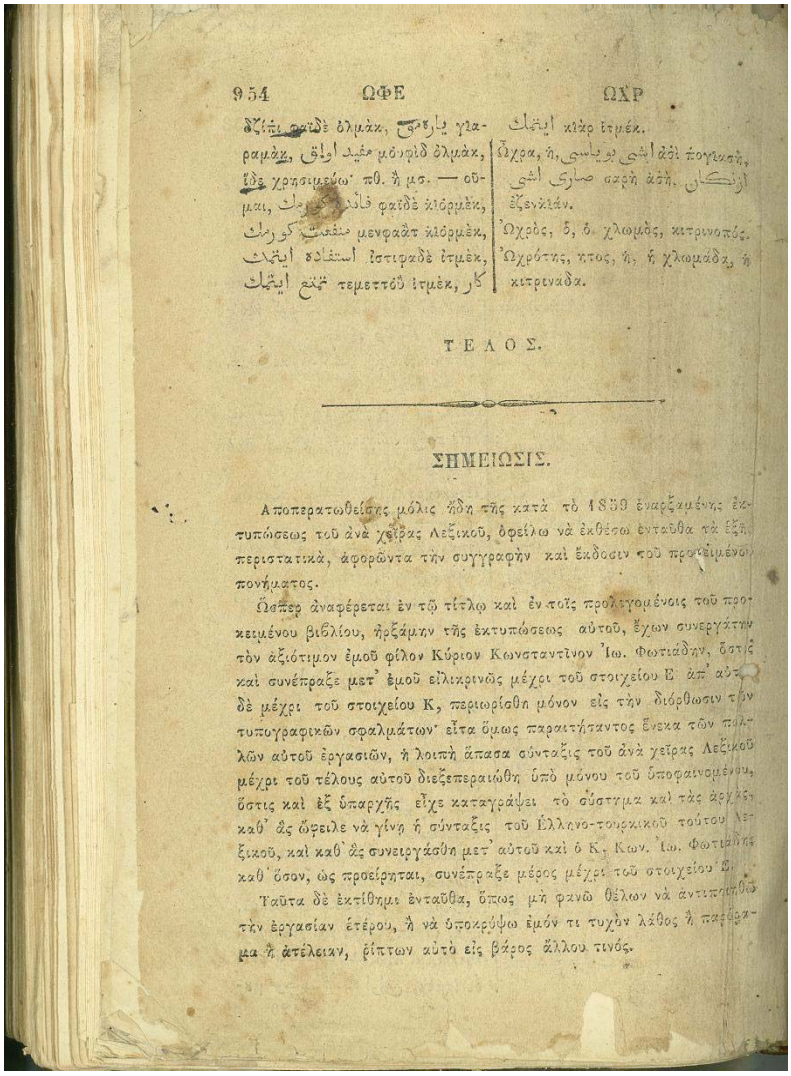

954 ΩΦΕ ΩΧΡ

δζίπι فاذه ὀλμὰκ, يارى γραμὰχ, مفيد اولق μόυφιδ ὀλμὰκ, ἔδε χρησιμεύω· πθ. ἢ μσ. — οὖμαι, فاذه فائده فائده ἀιόρμὲκ, كورمك مينفعت كورمك μενφαὰτ ἀιόρμὲκ, استفاده ايتمك ἰστιφαδὲ ἰτμὲκ, كار ايتمك τεμεττοῦ ἰτμὲκ, كار ايتمك κὰρ ἰτμὲκ.

Ὠχρα, ἡ, اشى بوياسى, اشى صارى اشى, ازكلن ἀσὶ πογιασὶ, ἀσὶ σαρὶ ἀσὶ, ἀζενκιάν.

Ὠχρὸς, ὁ, ὁ χλωμὸς, κιτρινοπός.

Ὠχρότης, ητος, ἡ, ἡ χλωμάδα, ἡ κιτρινάδα.

ΤΕΛΟΣ.

ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ.

Αποπερατωθείσης μόλις ἤδη τῆς κατὰ τὸ 1839 ἐναρξαμένης ἐκτυπώσεως τοῦ ἀνὰ χεῖρας Λεξικοῦ, ὀφείλω νὰ ἐκθέσω ἐνταῦθα τὰ ἑξῆς περιστατικὰ, ἀφορῶντα τὴν συγγραφὴν καὶ ἔκδοσιν τοῦ προειρημένου πονήματος.

Ὥσπερ ἀναφέρεται ἐν τῷ τίτλῳ καὶ ἐν τοῖς προλεγομένοις τοῦ προκειμένου βιβλίου, ἠρξάμην τῆς ἐκτυπώσεως αὐτοῦ, ἔχων συνεργάτην τὸν ἀξιότιμον ἐμοῦ φίλον Κύριον Κωνσταντῖνον Ἰω. Φωτιάδην, ὅστις καὶ συνέπραξε μετ᾽ ἐμοῦ εἰλικρινῶς μέχρι τοῦ στοιχείου Ε· ἀπ᾽ αὐτοῦ δὲ μέχρι τοῦ στοιχείου Κ, περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν διόρθωσιν τῶν τυπογραφικῶν σφαλμάτων· εἶτα ὅμως παραιτήσαντος ἕνεκα τῶν πολλῶν αὐτοῦ ἐργασιῶν, ἡ λοιπὴ ἅπασα σύνταξις τοῦ ἀνὰ χεῖρας Λεξικοῦ μέχρι τοῦ τέλους αὐτοῦ διεξεπεραιώθη ὑπὸ μόνου τοῦ ὑποφαινομένου, ὅστις καὶ ἐξ ὑπαρχῆς εἶχε καταγράψει τὸ σύστημα καὶ τὰς ἀρχὰς καθ᾽ ἃς ὤφειλε νὰ γίνῃ ἡ σύνταξις τοῦ Ἑλληνο-τουρκικοῦ τούτου Λεξικοῦ, καὶ καθ᾽ ἃς συνειργάσθη μετ᾽ αὐτοῦ καὶ ὁ Κ. Κων. Ἰω. Φωτιάδης καθ᾽ ὅσον, ὡς προείρηται, συνέπραξε μέρος μέχρι τοῦ στοιχείου Ε.

Ταῦτα δὲ ἐκτίθημι ἐνταῦθα, ὅπως μὴ φανῶ θέλων νὰ ἀντιποιηθῶ τὴν ἐργασίαν ἑτέρου, ἢ νὰ ὑποκρύψω ἐμόν τι τυχὸν λάθος ἢ παράπτωμα ἢ ἀτέλειαν, ῥίπτων αὐτὸ εἰς βάρος ἄλλου τινός.